

Förkortningar och ordförklaringar

Förkortningar

ADL	Aktiviteter i det Dagliga Livet (Activities of Daily Living), används för att bedöma en persons funktionsförmåga och behov av hjälp med olika aktiviteter. Se även <i>IADL</i> och <i>PADL</i>
AKU	Statistiska Centralbyråns årliga arbetskraftsundersökning
ALI	Arbetslivsinstitutet
bet.	Betänkande från något av riksdagens utskott
BNP	Bruttonationalprodukt
ESO	Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi inom Regeringskansliet
FoU	Forskning och Utveckling
IADL	Instrumentella Aktiviteter i det Dagliga Livet (Instrumental Activities of Daily Living), behov av hjälp med mer komplexa aktiviteter såsom städning, tvätt, inköp, matlagning och transporter m.m. Se även <i>ADL</i> och <i>PADL</i>
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development. Internationell samarbetsorganisation för ekonomisk utveckling

PADL	Personliga Aktiviteter i det Dagliga Livet (Personal Activities of Daily Living), behov av hjälp med grundläggande aktiviteter som personlig hygien, på- och avklädning, intag av mat och dryck samt förflyttning m.m. Se även <i>ADL</i> och <i>IADL</i>
prop.	Proposition
RFV	Riksförsäkringsverket
rskr.	Riksdagsskrivelse, dvs. riksdagens skrivelse till regeringen med meddelande om riksdagens beslut
SABO	Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretag
SCB	Statistiska Centralbyrån
skr.	Regeringens skrivelse till riksdagen
ULF	Statistiska Centralbyrån (SCB:s) årliga levnadsnivåundersökning
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, FN:s organ för utbildning, forskning och kulturella frågor
WHO	World Health Organization (Världshälsoorganisationen), FN:s organ för hälsofrågor

Ordförklaringar

Alecta	Alecta Pensionsförsäkringar, ömsesidigt. Förvaltare av kollektivavtalade pensionsplaner.
anhörig	Någon bland de närmaste släktingarna.
folkhälsoarbete	Arbete som bedrivs på olika nivåer i samhället för att förbättra hälsotillståndet i hela befolkningen.

formell omsorg	Avser insatser som utförs av anställd personal eller av andra som är avlönade. Se även <i>informell omsorg</i> .
förebyggande hälso- och sjukvård	Åtgärder som syftar till att bevara god hälsa och förhindra att sjukdomar uppkommer eller förvärras. Förebyggande åtgärder kan inriktas på enskilda individer, på en grupp eller på hela befolkningen. Se även <i>prevention</i> .
hemsjukvård	Hälso- och sjukvård som ges av sjukvårdshuvudmannen (landstinget eller kommunen) i patientens bostad.
hemhjälp	Insatser enligt socialtjänstlagen som ges av vårdbiträden/undersköterskor i den äldres hem.
hemtjänst	Individuellt behovsprövade insatser som ges till den enskilde efter beslut enligt socialtjänstlagen i både ordinärt och särskilt boende. Insatserna delar in i serviceinsatser och personlig omvårdnad. Omfattar utöver hemhjälp även trygghetslarm, matdistribution, avlösarservice och ledsagarservice.
hälso- och sjukvård	Åtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador inklusive rehabilitering som regleras i hälso- och sjukvårdslagen.
informell omsorg	Avser insatser som utförs av personer som inte är avlönade. Det kan vara make/maka, barn, familj, annan släkt, vänner, grannar och frivilligorganisationer. Se även <i>formell omsorg</i> .
närstående	Person inom familj och släkt samt i vissa fall vänner och grannar. Närstående är därmed ett vidare begrepp än anhörig.

omvårdnad	Avser insatser som görs inom hälso- och sjukvården och äldreomsorgen för en person som på grund av sitt hälsotillstånd inte själv klarar av att planera och/eller genomföra handlingar som behövs för att tillgodose fysiska, psykiska och sociala behov. Som exempel kan nämnas hjälp med att äta och dricka, på- och avklädning, förflyttning och personlig hygien.
omsorg	Stöd och hjälp åt människor med praktiska sysslor som de inte kan klara själva i syfte att förbättra deras livssituation.
ordinärt boende	Alla boendeformer som inte förutsätter någon form av beslut om bistånd från kommunen.
prevention	Förebyggande åtgärder som kan delas in i tre former. <i>Primär prevention</i> är förebyggande åtgärder som syftar till att förhindra sjukdom och skador. Vaccinationer och åtgärder för att förhindra tobaks- och alkoholmissbruk är exempel på sådana åtgärder. <i>Sekundär prevention</i> är åtgärder som syftar till att tidigt upptäcka tecken på sjukdom eller på olika sätt försöka förhindra att sjukdomen utvecklas vidare. Regelbundna hälsokontroller för att spåra t.ex. bröstcancer och högt blocktryck är exempel på denna typ av prevention. <i>Tertiär prevention</i> är åtgärder där man försöker förhindra återfall i en sjukdom eller åtgärder som vidtas i syfte att på bästa möjliga sätt kompensera olika funktionsnedsättningar.
primärvård	Den del av den öppna hälso- och sjukvården som, utan avgränsningar vad gäller sjukdomar, ålder eller patientgrupper, ska svara för befolkningens behov av grundläggande hälso- och sjukvård som inte

	kräver sjukhusens medicinska och tekniska resurser eller annan särskild kompetens. Primärvård ges främst av allmänläkare och distriktssköterskor vid vårdcentraler eller liknande samt av personal inom kommunal hälso- och sjukvård.
rehabilitering	Planerade åtgärder för att vid nedsättning eller förlust av någon funktion efter skada/sjukdom allsidigt främja att den enskilde återvinner bästa möjliga funktionsförmåga samt psykiskt och fysiskt välbefinnande.
serviceinsatser	Avser de insatser inom hemtjänsten som gäller skötsel av hemmet, t.ex. städning, tvätt, inköp och matlagning, i förhållande till andra insatser som avser personlig omvårdnad.
socialtjänst	Verksamhet som bedrivs med stöd av socialtjänstlagen (2001:453). Denna verksamhet omfattar handikappomsorg, individ- och familjeomsorg och äldreomsorg.
särskilt boende	Avser särskilda boendeformer enligt socialtjänstlagen som förutsätter beslut om bistånd från kommunen.
vård och omsorg	Begreppet används inom äldreområdet när man vill beskriva äldres sammansatta behov av vård och omsorg, dvs. insatser som regleras både enligt hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen, och där det inte är möjligt eller nödvändigt att göra en närmare precisering.
äldreomsorg	Den del av socialtjänsten som tillhandahåller insatser för äldre människor, både individuellt behovsprövade och allmänt inriktade insatser. Bostad i en särskild boendeform, hemtjänst och dagverksamhet är exempel på individuellt behovsprövade

insatser. Dagcentraler och social jour är exempel på allmänt inriktade insatser. Under åren 1982–1997 ingick färdtjänst i äldre- (och handikapp)omsorgen.

Litteratur

Bilagedelar till slutbetänkandet

I anslutning till detta diskussionsbetänkande publiceras fyra bilagedelar med underlagsrapporter som sammanställts inom beredningens sekretariat eller som skrivits av experter på uppdrag av beredningen:

Bilagedel A. Etik

Etik för politik. Med äldrepolitik som exempel av teol.dr. Erik Blennerberg, forskare vid Ersta Sköndal högskola

Bilagedel B. Arbetsliv och samhälle

Olika sätt att belysa omfattningen av de äldres deltagande i arbetslivet
av Ingemar Svensson, Riksförsäkringsverket

Seniorpolitiska initiativ i Danmark, Finland och Norge

Möjliga metoder för skattestimulanser för äldres fortsatta förvärvsarbete av professor Sven-Olof Lodin

Deltidspension – ett sätt att höja antalet arbetade timmar i ekonomin?
av professor Eskil Wadensjö, Stockholms universitet

Kollektivavtalade tjänstepensioner som incitament för högre arbetskraftsdeltagande

Teknik för hela livet – äldres behov, teknikens och marknadens utveckling av Britt Östlund i samarbete med Agneta Stark, Jan-Erik Hagberg, Peter Lorentzon och Torbjörn Hedqvist

Äldre i samhället av Sören Holmberg, Åsa Nilsson och Lennart Weibull, SOM-institutet, Göteborgs universitet

*Sammanställning av remissvar på diskussionsbetänkandet Riv ålders-
trappan! (SOU 2002:29) och översikt över utåtriktat arbete inom
de områden som behandlades i diskussionsbetänkandet*

Bilagedel C. Vård och omsorg

Arbetet med vård och omsorg inom SENIOR 2005

*Hearingar om framtidens vård och omsorg om äldre i januari och feb-
ruari 2003. Faktaunderlag och redovisning av synpunkter*

*Komplettering av faktaunderlaget inför hearingarna: Individbaserad
statistik istället för mängdbaserad inom vård och omsorg om äldre,
Kvarboende, Vård och omsorg om äldre invandrare samt Vård och
omsorg om nationella minoriteter*

*Vägar till framtidens vård och omsorg om äldre människor – fyra
scenarier*

*Sociala insatser för äldre människor enligt lagstiftningen – från fattig-
vård till socialtjänst av f.d. chefsjurist Gunnar Fahlberg*

*Komplexa problem och vårdbehov hos äldre av överläkare och
med.dr. Gunnar Akner, ordförande i Svensk Förening för
Geriatrisk och Gerontologi*

*Framtidens anhörigomsorg, sammanfattning av ett underlag från
Socialstyrelsen*

Bilagedel D. Service i hemmet

*Service i hemmet för äldre människor – kunskapsläge, utvecklings-
arbete och juridiska förutsättningar*

Kommer äldres inkomster att räcka för att köpa service i hemmet?

*Statliga utredningar och Svenska Kommunförbundets Äldreberedning
om servicetjänster i hemmet till äldre och eventuella subventioner*

*Mervärdesskatt på social omsorg och servicetjänster i hemmet av Eva
Posjnov, ämnesråd vid Finansdepartementets enhet för mer-
värdesskatt*

*Konsekvenser och effekter av ökad tillgång till service i hemmet av
docent Mårten Lagergren, Stockholms universitet och Stiftelsen
Stockholms läns Äldrecentrum*

*Studie av förutsättningar för upphandling och konkurrens avseende
service i hemmet för äldre av AffärsConcept AB*

Tidigare material från SENIOR 2005

SOU 2002:29 *Riv ålderstrappan! Livslopp i förändring*. Diskussionsbetänkande av den parlamentariska äldreberedningen SENIOR 2005

Bilagedel A. Att åldras

Ålderism – några infallsvinklar av Lars Andersson, Stockholms läns Äldrecentrum

Inför pensioneringen. En intervjustudie med immigranter av Helena Akaoma & Magnus Öhlander, Mångkulturellt Centrum, Tumba

Bilagedel B. Ekonomi

Demografisk utveckling och påverkan på ekonomin av Thomas Lindh och Mats Johansson, Institutet för Framtidsstudier

Inkomst- och förmögenhetsfördelningen för dagens och morgondagens äldre av Björn Andersson, Lennart Berg & Anders Klevmarken, Nationalekonomiska institutionen vid Uppsala universitet

Bilagedel C. Arbetsliv

Äldre arbetskraft ur ett företagsekonomiskt perspektiv av Gunilla Sundström, Birgitta Larsson & Paul Larsson, Alecta

Bilagedel D. Tillgänglighet och boende

Boende på äldre dar. TEMO-undersökning på uppdrag av SENIOR 2005

Tillgänglighet till fysisk miljö – några kommentarer utifrån direktiven till SENIOR 2005 av Susanne Iwarsson & Agneta Ståhl, Lunds universitet

Flyttningar och planering inför boendet som äldre av Lars-Erik Borgegård, Johan Håkansson & Karin Tillberg, Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet

Seniorboende i Sverige – idéer, erfarenheter och framtidsperspektiv av Jan Paulsson & Sylvia Sundberg, Chalmers Tekniska Högskola

Lagar och förordningar

SFS 1956:2 *Socialhjälpslag*
SFS 1970: 994 *Jordabalken*
SFS 1974:152 *Kungörelse om beslutad ny regeringsform*
SFS 1977:1160 *Arbetsmiljölöag*
SFS 1980:620 *Socialtjänstlag*
SFS 1982:80 *Lagen om anställningskydd*
SFS 1982:763 *Hälso- och sjukvårdslag*
SFS 1986:223 *Förvaltningslag*
SFS 1987:230 *Äktenskapsbalken*
SFS 1988:890 *Förordning om bilstöd till handikappade*
SFS 1988:1465 *Lag om ersättning och ledighet vid närståendevård*
SFS 1991:900 *Kommunallag*
SFS 1992:1574 *Lag om bostadsanpassningsbidrag m.m.*
SFS 1993:387 *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade*
SFS 1993:389 *Lag om assistansersättning*
SFS 1994:200 *Mervärdesskattelag*
SFS 1994:316 *Förordning om statsbidrag till pensionärsorganisationer*
SFS 1994:1117 *Lag om registrerat partnerskap*
SFS 1994:1219 *Lag om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*
SFS 1995:831 *Lag om transplantation*
SFS 1997:142 *Lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen*
SFS 1997:401 *Förordning med instruktion för Post- och telestyrelsen*
SFS 1998:703 *Lag om handikappersättning och vårdbidrag*
SFS 1999:1395 *Studiestödslagen*
SFS 2000:1383 *Lag om kommunernas bostadsförsörjningsansvar*
SFS 2001:99 *Lag om den officiella statistiken*
SFS 2001:100 *Förordning om den officiella statistiken*
SFS 2001:453 *Socialtjänstlag*
SFS 2001:761 *Lag om bostadstillägg till pensionärer m.fl.*
SFS 2001:853 *Lag om äldreförsörjningsstöd*
SFS 2003:376 *Sambolag*

EG-direktiv

77/338/EEG (momsdirektivet)

Betänkanden från riksdagsutskott och annat material från Sveriges riksdag

Konstitutionsutskottets betänkande 1999/2000:KU6 *Nationella minoriteter i Sverige*

Riksdagens revisorer Rapport 2001/02:11 *Statens avtalsförsäkringar*

Riksdagens Revisorer Förslag till riksdagen 2002/03:RR4 *Nationella mål i kommunernas äldreomsorg*

Riksdagens Revisorer Förslag till riksdagen 2002/03:RR21 *Staten och kommunerna*

rskr. 1997/98:307

rskr. 2001/02:178

rskr. 2002/03:134

Socialutskottets betänkande 1996/97:SoU18 *Ändring i socialtjänstlagen*

Socialutskottets betänkande 1997/98:SoU24 *Nationell handlingsplan för äldrepolitiken*

Socialutskottets betänkande 2000/01:SoU18 *Ny socialtjänstlag m.m.*

Socialutskottets betänkande 2001/02:SoU1 *Utgiftsområde 9 Hälsovård, sjukvård och social omsorg*

Socialutskottets betänkande 2001/02:SoU11 *Socialtjänstfrågor*

Socialutskottets betänkande 2002/03:SoU9 *Äldrepolitiken – Uppföljning av den nationella handlingsplanen och förslag angående kommunernas äldreomsorg*

Sveriges Riksdag (1999) *Riksdagsledamöters ålder*. PM från Utredningstjänsten 1999-11-12, dnr. 1999:2736

Propositioner

Regeringens proposition 1987/88:176 *Äldreomsorgen inför 90-talet*

Regeringens proposition 1992/93:129 *om avgifter inom äldre- och handikappomsorgen*

Regeringens proposition 1992/93:159 *om stöd och service till vissa funktionshindrade*

Regeringens proposition 1993/94:149 *Åligganden för personal inom hälso- och sjukvården*

Regeringens proposition 1994/95:148 *Transplantationer och obduktioner m.m.*

Regeringens proposition 1996/97:60 *Prioriteringar inom hälso- och sjukvården*

- Regeringens proposition 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen*
- Regeringens proposition 1997/98:113 *Nationell handlingsplan för äldrepolitiken*
- Regeringens proposition 1998/99:143 *Nationella minoriteter i Sverige*
- Regeringens proposition 1999/2000:149 *Nationell handlingsplan för utveckling av hälso- och sjukvården*
- Regeringens proposition 1999/2000:79 *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken*
- Regeringens proposition 1999/2000:149 *Nationell handlingsplan för utveckling av hälso- och sjukvården*
- Regeringens proposition 2000/01:26 *Bostadsförsörjningsfrågor m.m.*
- Regeringens proposition 2000/01:80 *Ny socialtjänstlag m.m.*
- Regeringens proposition 2000/01:149 *Avgifter inom äldre- och handikappomsorg*
- Regeringens proposition 2001/02:175 *Ett system för individuell kompetensutveckling*
- Regeringens proposition 2002/03:35 *Mål för folkhälsan*
- Regeringens proposition 2002/03:44 *Arbetsmarknadspolitiken förstärks*

Skrivelser, kommittédirektiv m.m. från regeringen och Regeringskansliet

- Kulturdepartementet (1999) *Social ekonomi – en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt? Rapport från en arbetsgrupp*
- Näringsdepartementet (2001) *Social ekonomi – en skrift om regeringskansliets arbete med ett nytt begrepp*
- Regeringens beslut (2002a) *Framställning om förlängd uppdragstid från Parlamentarisk äldreberedning med uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken (S 1998:08) (S2002/3735/ST)*
- Regeringens beslut (2002b) *Uppdrag till Socialstyrelsen analysera och redovisa könsskillnader inom hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens verksamhetsområden (S2002/4751/HS)*
- Regeringens direktiv 1997:109 *Översyn av vissa frågor rörande socialtjänstlagen och socialtjänstens uppgifter*
- Regeringens direktiv 2001:81 *Utredning om vissa hjälpmedel för personer med funktionshinder samt om vissa insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade*

- Regeringens direktiv 2002:11 *En sammanhållen diskrimineringslagstiftning*
- Regeringens kommittédirektiv 2002:40 *Allmänna samlingslokaler*
- Regeringens direktiv 2002:55 *Förmyndare, gode män och förvaltare*
- Regeringens kommittédirektiv 2002:97 *Översyn av plan- och bygglagstiftningen*
- Regeringens direktiv 2003:10 *Översyn av strukturen och uppgiftsfördelningen inom samhällsorganisationen*
- Regeringens direktiv 2003:40 *Översyn av vård och omsorg för äldre – tio år efter Ädelreformen*
- Regeringens direktiv 2003:93 *Kommuners och landstings underlåtenhet att verkställa egna beslut om insatser enligt socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade*
- Regeringens skrivelse 2001/02:172 *Nationell strategi för hållbar utveckling*
- Regeringens skrivelse 2002/03:29 *Johannesburg. FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling*
- Regeringens skrivelse 2002/03:30 *Uppföljning av den Nationella handlingsplanen för äldrepolitiken*
- Regeringens skrivelse 2002/03:140 *Jämt och ständigt. Regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för mandatperioden*
- Regeringskansliet 2003. *Ett arbetsliv för alla. Slutrapport från trepartssamtalen*
- Socialdepartementet (2000) *Personalförsörjning och kompetensfrågor inom äldreomsorg och äldreomsorg. Rapport från Arbetsgruppen med uppgift att kartlägga personalförsörjning och utbildningsbehov inom äldreomsorgen (S 1998:D)*
- Socialdepartementet (2001) *Informal ministerial meeting of ministers for gender equality and social security. Presidency Communiqué. Norrköping 21–23 January 2001*
- Socialdepartementet (2003) *Uppdrag att analysera tillgången av platser i särskilda boendeformer. dnr S2003/3341/ST*

Skrifter i departementsserien

- Ds 1989:59 *Hur ska vi få råd att bli gamla?* Rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) av Gunnar Wetterberg
- Ds 1994:116 *Att analysera omvärlden och framtiden*

- Ds 1998:15 *Kommuner kan! Kanske! – om kommunal välfärd i framtiden*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) av Stefan Fölster
- Ds 1999:61 *Samhällets stöd till de äldre i Europa*
- Ds 2002:10 *Riv hindren för äldre i arbetslivet!*
- Ds 2002:14 *Gyllene år med silverhår – för vissa eller för alla? Ett bokslut över pensionärernas situation under 1990-talet*
- Ds 2002:56 *Hållfast arbetsrätt – för ett föränderligt arbete*
- Ds 2003:23 *Validering m.m. – fortsatt utveckling av vuxnas lärande*
- Ds 2003:27 *Företags- och anställningsformer i förändring*
- Ds 2003:47 *På väg mot en god demensvård – Samhällets insatser för personer med demenssjukdomar och deras anhöriga*. Rapport från regeringens Demensarbetsgrupp

Skrifter i serien Statens Offentliga Utredningar

- SOU 1986:34 *Att studera framtiden*. Betänkande av framtidsstudiekommittén
- SOU 1987:21 *Äldreomsorg i utveckling*. Slutbetänkande av äldreberedningen
- SOU 1993:82 *Frivilligt socialt arbete. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Rapport av Socialtjänstkommittén
- SOU 1993:111 *Borta bra men hemma bäst? Fakta om äldre i Europa*. Delbetänkande av Kommittén för Europeiska äldreåret 1993
- SOU 1994:39 *Gamla är unga som blivit äldre*. Slutbetänkande från Kommittén för Europeiska äldreåret 1994
- SOU 1994:43 *Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn*. Betänkande av Tjänsteutredningen
- SOU 1994:73 *Ungdomars välfärd och värderingar*. Betänkande från Generationsutredningen
- SOU 1995:5 *Vårdens svåra val*. Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen
- SOU 1996:55 *Sverige, framtiden och mångfalden*. Slutbetänkande från Invandrapolitiska kommittén.
- SOU 1996:163 *Behov och resurser i vården – en analys*. Delbetänkande av Kommittén om hälso- och sjukvårdens finansiering och organisation (HSU 2000)
- SOU 1997:17 *Skatter, tjänster och sysselsättning*. Betänkande av Tjänstebeskattningsutredningen.

- SOU 1997:76 *Invandrare i vård och omsorg – en fråga om bemötande av äldre*. Rapport från Utredningen om bemötande av äldre
- SOU 1997:170 *Bemötandet av äldre*. Slutbetänkande av Utredningen om bemötande av äldre
- SOU 1998:25 *Tre städer. En storstadspolitik för hela landet*. Slutbetänkande av Storstadskommittén
- SOU 1999:33 *Bo tryggt – Betala rätt. Särskilda boendeformer för äldre samt avgifter för äldre- och handikappomsorg*. Betänkande av Boende- och avgiftsutredningen
- SOU 1999:84 *Civilsamhället*. Forskarvolym VIII från Demokratiutredningen. *Medborgarskapets gestaltningar – insatser i och utanför föreningslivet* av Eva Jeppsson Grassman och Lars Svedberg
- SOU 1999:97 *Socialtjänst i utveckling*. Slutbetänkande från Socialtjänstutredningen. Del A och B
- SOU 2000:6 *Döden angår oss alla – värdig vård vid livets slut*. Delbetänkande av Kommittén om vård i livets slutskede
- SOU 2000:7 *Långtidsutredningen 1999/2000*. Utarbetad inom Finansdepartementet
- Bilaga 1: *Sveriges ekonomi – scenarier fram till år 2015* av Konjunkturinstitutet
  - Bilaga 8: *Kommer det att finnas en hjälpare hand? En analys av framtida behov och kostnader för vården och omsorgen om de äldre 2000–2030* av Ilija Batljan och Märten Lagergren
- SOU 2000:36 *Utgångspunkter för 2000-talets regionalpolitik*. Delbetänkande från Regionalpolitiska utredningen
- Bilaga/Rapport 19 *Befolkningsutvecklingen fram till år 2010 och därefter* av Ola Nygren och Lars Olof Persson
- SOU 2000:38 *Välfärd, vård och omsorg*. Antologi från Kommittén Välfärdsbokslut. Kapitlet *Äldreomsorg i förändring – knappare resurser och nya organisationsformer* av Martha Szebehely
- SOU 2000:119 *Individuellt kompetenssparande*. Betänkande av utredningen om individuellt kompetenssparande
- SOU 2001:6 *Döden angår oss alla – värdig vård vid livets slut*. Slutbetänkande av Kommittén om vård i livets slutskede
- SOU 2001:8 *Prioriteringar i vården. Perspektiv för politiker, profession och medborgare*. Slutbetänkande från Prioriteringsdelegationen
- SOU 2001:20 *Tänk nytt, tänk hållbart! – dialog och samverkan för hållbar utveckling*. Betänkande av Miljövårdsberedningen

- SOU 2001:48 *Att vara med på riktigt*. Betänkande av Kommundemokratikommittén
– Bilagor i separat bilagevolym: *På och av – om uppdragsvillighet, rekrytering och avhopp i den kommunala demokratin* av Peder Nielsen, samt *Delaktighet för personer med funktionshinder i det kommunalpolitiska arbetet* av Stig Larsson
- SOU 2001:56 *Funktionshinder och välfärd*. Betänkande av Kommittén Välfärdsbokslut
- SOU 2001:78 *Validering av vuxnas kunskap och kompetens*. Slutbetänkande av utredningen om validering av vuxnas kunskap och kompetens
- SOU 2001:79 *Välfärdsbokslut för 1990-talet*. Slutbetänkande från Kommittén Välfärdsbokslut
- SOU 2002:5 *En handlingsplan för ökad hälsa i arbetslivet*. Slutbetänkande av utredningen om handlingsplan för ökad hälsa i arbetslivet
- SOU 2002:15 *IT och äldre*
- SOU 2002:62 *Kunskapsläge sjukförsäkringen*. Delbetänkande från utredningen om analys av hälsa och arbete
- SOU 2003:29 *Mot en ny landsbygdspolitik*. Betänkande från Utredningen om Glesbygdsverket
- SOU 2003:31 *En hållbar framtid i sikte*. Slutbetänkande från Nationalkommittén för Agenda 21 och Habitat
- SOU 2003:67 *Kollektivtrafik med människan i centrum*. Slutbetänkande från Kollektivtrafikkommittén
- SOU 2003:88 *Gemensamt finansierad utjämning i kommunsektorn*. Slutbetänkande från Utjämningskommittén
– Bilaga 8. *Normkostnadsberäkningar för äldreomsorg* av Märten Lagergren

Övrig litteratur

- Abramsson, Marianne, Borgegård, Lars-Erik & Fransson, Urban (2000) *Boendekarriärer – att välja bostad samt Medelålders och äldres boende. I Bostadsrätten i ett nytt millennium*. Institutet för bostadsforskning vid Uppsala universitet. Forskningsrapport 2000:3
- Ældreboligrådet (1998) *Langsigtet boligpolitik for ældre*. Utgiven av dåvarande By- og Boligministeriet, Köpenhamn, tillgänglig

- genom Erhvervs- og Boligstyrelsen, København (www.ny.oebm.dk)
- ÆldreForum & Ældreboligrådet (1999) *Boligen til den 3.alder*. Socialministeriet, København (www.aeldreforum.sm.dk)
- Ældre Sagen (2001) *HjerteRum – en boligåndbok for ældre* (www.aeldresagen.dk)
- Andersson, Agneta (2002) *Health economic studies on advanced home care*. Akademisk avhandling vid Institutionen för Hälsa och samhälle, Linköpings universitet
- Andersson, Bengt-Erik (1982) *Generation efter generation – om tonårskultur, ungdomsrevolt och generationsmotsättningar*
- Andersson, Lars (2002) Ålderism. I Andersson, Lars (red.) *Socialgerontologi*
- Andersson, Åke E. & Fürth, Thomas (1994) *70-talister, om värderingar förr, nu och i framtiden*
- Andersson Odén, Tomas (2003) Om tidningars redaktioner och innehåll. 2002 års *Publicistiska bokslut, del 1*. Arbetsrapport nr. 9 från Institutionen för Journalistik och Masskommunikation, Göteborgs universitet
- Arber, Sara & Attias-Donfut, Claudien (2000) *The Myth of Generational Conflict. The family and state in ageing societies*
- Arber, Sara & Ginn, Jay (1995) *Connecting Gender and Ageing. A sociological approach*
- Arbetslivsinstitutet (2000) *Arbetsliv och hälsa 2000*
- Arbetslivsinstitutet (2001) *Ett hållbart arbetsliv för alla åldrar*
- Arbetslivsinstitutet (2002) *Under vilka förhållanden vill äldre personer yrkesarbeta?* Arbetslivsrapport 2002:2
- Arbetsmarknadsstyrelsen (2003) *Arbetsmarknadspolitiskt program – årsrapport 2002*. Ura 2003:2
- Baltes, Paul (2002) Altern hat Zukunft, *Die Zeit* 13/2002, samt information på Max Planck-institutets hemsida (www.mpib-berlin.mpg.de)
- BBC (2002) *Producers Guidelines & Diversity Database*. Information på internet (www.bbc.co.uk)
- Berg, Stig (1996) *Åldrandet. Individ, familj, samhälle*
- Berg, Stig & Sundström, Gerdt (1989) *Kommunal och regional variation inom äldreomsorgen*. Institutet för Gerontologi i Jönköping. Rapport nr 70
- Bergström, Annika (2001) Internet – från revolution till vardagsanvändning. I *Land, du välsignade?* (red. Sören Holmberg &

- Lennart Weibull). SOM-rapport nr. 26, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Bibliotekstjänst (2000) *Likvärdig service! Bibliotekens tjänster till äldre och funktionshindrade*
- Blaikie, Andrew (1999) *Ageing and popular culture*
- Borell, Klas (2001) I stället för äktenskap. Åldrande och nya intimitetsformer. I *Gerontologia* 2/2001
- Borell, Klas & Ghazanfareeon Karlsson, Sofie (2001) *Living Apart Together. Balancing Intimacy and Autonomy In Old Age*. A Contribution to the symposium on Repartnering After Late Life Widowhood: The Gendered Perspective, The 17th Congress of the International Association of Gerontology, Vancouver, Canada, July 1–6. Mitthögskolan
- Boström, Ann-Kristin (2003) *Lifelong Learning, Intergenerational Learning, and Social Capital*. Doktorsavhandling vid Stockholms universitet
- Boverket (2002a) *Bostadsanpassningsbidrag 2001*
- Boverket (2002b) *Hur bor morgondagens äldre? En nyckelfråga i kommunernas boendeplanering*
- Boverket (2003) *Bättre koll på underhåll*
- Braithwaite, Valerie (2002) Reducing Ageism. I *Ageism, Stereotyping and Prejudice against Older Persons* (ed. Todd D. Nelson)
- Bringéus, Nils-Arvid (1988) Pictures of the Life Cycle. I *Ethnologia Scandinavica* 1988 sid. 5–33
- Brogden, Mike (2001) *Geronticide. Killing the Elderly*
- Broqvist, Mari & Lund, Karin (2002) *Prioriteringar inom kommunernas hälso- och sjukvård. Rapport från ett seminarium* (se PrioriteringsCentrums hemsida på Internet: www.elio.se/prioriteringscentrum)
- Brottsoffermyndigheten (2001) *Ofrid? Våld mot äldre kvinnor och män – en omfångsundersökning i Umeå kommun*
- Brottsoffermyndigheten (2002) *Vem bryr sig? Om osynlighet och rättsäkerhet för brottsoffer med funktionshinder*. Av Barbro Lewin
- Bundesministerium für soziale Sicherheit, Generationen und Konsumentenschutz, Österrike (2002) information om Seniorenpolitik och Generationensolidarität på Internet (www.bmsg.gv.at)
- Butler, Pierce (1966) *Aktiv åldringsvård*.
- Bygren, Lars Olov (2003) *Vilken betydelse har kulturen för folkhälsan?* Folkhälsostämman 2003, seminarium 404 (www.folkhalsostamman.nu)

- Carlsson, Gunilla (2002) *Catching the Bus in Old Age. Methodological Aspects of Accessibility Assessments in Public Transport*. Doktorsavhandling, Lunds universitet
- Carlsson, Gunilla, Iwarson, Susanne & Ståhl, Agneta (2003) The Personal Component of Accessibility at Group Level: Exploring the Complexity of Functional Capacity. I *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 2002;9:100–108
- Carrigan, Marilyn & Szmigin, Isabelle (1999) The representation of older people in advertisements. I *Journal of Market Research Society*, London, July 1999
- Carrigan, Marilyn & Szmigin, Isabelle (2000) Advertising in an ageing society. I *Ageing and Society* 20, 2000 217–233
- Cole, Thomas R. (1992) *The Journey of Life. A Cultural History of Aging in America*
- Cuddy J. C. & Fiske S. (2002) Doddering but Dear: Process, Content, and Function in Stereotyping of Older Persons. I *Ageism, Stereotyping and Prejudice against Older Persons* (ed. Todd D. Nelson)
- Dagbladet (2003) *De eldres revansje*. Artikel publicerad 2003-02-08
- Demker, Marie (2003) Ökad polarisering i flyktingfrågan. I *Fåfångans marknad* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Deutscher Bundestag (2002) *Final Report submitted by the Enquete Commission on "Demographic Change: Challenges Posed by Our Ageing Society to Citizens and Policy-makers"*. Document 14/8800
- Die Zeit nr. 27/2003
- Drucker, Peter (2001) The next society. I *The Economist*. December 3rd 2001
- Edebalk, Per Gunnar & Svensson, Marianne (2000) *Äldrevårdsförsäkring*. Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi, Lund
- Eliasson Lappalainen, Rosemari & Szebehely, Martha (1996) Äldreomsorg, kvalitetssäkring och välfärdspolitik. I *Generell välfärd. Hot eller möjligheter?* (red. Joakim Palme & Irene Wennemo) Skrift nr 3 från Socialdepartementets Välfärdsprojekt
- Esping, Hans (1994) *Ramlagar i förvaltningspolitiken*.
- Essén, Anna (2003) *Kvarboende och äldrevård i hemmet med modern teknik – vad hämmar utvecklingen?* Institutet för framtidsstudier 2003:27

- EU (1977) *Rådets sjätte direktiv 77/388/EEF av den 17 maj 1977 om harmonisering av medlemsstaternas lagstiftning rörande omsättningskatter – Gemensamt system för mervärdesskatt: enhetlig beräkningsgrund*, EGT L 145, 13.6.1977, s. 1. Direktivet senast ändrat genom direktiv 2002/93/EG, EGT L 331, 7.12.2002, s. 27.
- EU (1999a) *Amsterdam Treaty*. DN: IP/99/269
- EU (1999b) *Mot ett Europa för alla åldrar. Att främja välfärd och solidaritet mellan generationerna*. Meddelande från kommissionen. Bryssel 21.05.1999 KOM (1999) 221 slutlig
- EU (2000a) *Charter of Fundamental Rights of the European Union*. I *Official Journal of the European Communities* (2000/C 364/1)
- EU (2000b) *Direktiv om likabehandling i arbetslivet* (2000/78/EG)
- EU (2002) *Europas reaktion på åldrandet i världen*. Meddelande till rådet och Europaparlamentet om (Bryssel den 18.3.2002 KOM(2002) 143 slutgiltig)
- EU (2003a) *European Commission. Employment and social affairs DG, Subject: Measurement of the withdrawal/exit age*
- EU (2003b) *Hälso- och sjukvård och äldreomsorg: Stöd till de nationella strategierna för säkerställande av en hög nivå av social trygghet. Förslag till en gemensam rapport*. Meddelande från kommissionen till rådet, Europaparlamentet, Ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén (Bryssel den 3.1.2003, KOM(2002) 774 slutlig)
- Europarådet (1999) *Sixth Conference of European Health Ministers, Athens, 22–23 April 1999. Ageing in the 21st century: the need for a balanced approach towards healthy ageing*. Se Internet (www.social.coe.int/en/qoflife/publi/athens/poldecl.htm)
- Fehrman, Carl (1952) *Diktaren och döden. Dödsbild och förgängelsetanke i litteraturen från antiken till 1700-talet*
- Flexibla servicelinjer i Göteborg (1999) *Succé för Flexlinjen, en ny IT-baserad ”rullande träffpunkt” för seniorer*. Göteborgs stad, Västtrafik, Institutionen för teknik och samhälle vid Lunds universitet, Plan it Sweden AB & Logistikcentrum Väst AB
- FN (1948) *United Nations Universal Declaration of Human Rights*
- FN (1991) *United Nations Principles for Older Persons*. Resolution 46/91
- FN (2000) *Replacement Migration*. Population Division, United Nations Department of Economic and Social Affairs (DESA)

- FN (2002a) *Berlin Ministerial Declaration. A Society for all Ages in the UNECE Region*. Economic and Social Council, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) (ECE/AC.23/2002/3/Rev.2, 11 september 2002)
- FN (2002b) *Regional Implementation Strategy for the Madrid International Plan of Action on Ageing Economic and Social Council*, United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) (ECE/AC.23/2002/2/Rev.6, 11 september 2002)
- FN (2002c) *Report of the Second World Assembly on Ageing. Madrid, 8–12 April 2002, United Nations* (A/CONF.197/9)
- FN (2002d) *World Population Ageing 1950–2050*. Department of Economic and Social Affairs, Population Division, United Nations (ST/ESA/SER.A/207)
- Gaunt, David (1999) Från Brantings soldater till folkhemmens paria. I *Sveriges Pensionärsförbund – kommunistiskt, borgerligt, opolitiskt?* (red. Lennart Levin)
- Giarrusso, Roseann, Mabry, J. Beth & Bengtson, Vern L. (2001) The Aging Self in Social Contexts. I *Handbook of Aging and the Social Sciences* (ed. by Robert H. Binstock & Linda K. George)
- Giele, Janet (1998) Innovation in the Typical Life Course. I *Methods in Life Course Research* (ed. Janet Z. Giele & Glen H. Elder)
- Glesbyggsverket (2003) *117 orter miste sista butiken*. Pressmeddelande 2003-04-27
- Granskningsnämnden (2000) *Svenska TV-nyheter – en spegling av Sverige och vår omvärld?* Granskningsnämndens rapportserie nr. 5
- Granskningsnämnden (2003) se information på Internet (www.grn.se)
- Grimby, Agneta (2001) *Sorg bland äldre*. SPF skriftserie nr. 7
- Grip, Gunvall & Örtendahl, Claes (2000) *Lovar och försäkrar... De äldres välfärd i en balanserad samhällsekonomi*.
- Gunnarsson, Evy (2000) Kvinnors fattigdom: könsperspektivet i forskningen om socialbidrag och fattigdom. I *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2000:1/2, sid. 57–71
- Göteborgs Stadsbyggnadskontor (2000) *Tryggare stad – kan man förändra rädlans platser?*
- Hagestad, Gunhild O. & Dannefer, Dale (2001) Concepts and Theories of Aging: Beyond Microfication in Social Science Approaches. I *Handbook of Aging and the Social Sciences* (ed. by Robert H. Binstock & Linda K. George)

- Hansson, Jan-Håkan, Jegermalm, Magnus & Whitaker, Anna (2000) *Att ge och ta emot hjälp. Anhöriginsatser och anhörigstöd – en kunskapsöversikt*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr. 15
- Hedman, Lowe & Bergström, Annika (2003) Internet – en berg- och dalbana. I *Fåfångans marknad* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Helsingborgs stad (2000) *Boservice – en granskningsrapport*. Av Allan Flood
- Hjälpmedelsinstitutet (2003) *Hjälpmedelsinstitutets verksamhetsprogram för år 2003*
- Hjälpmedelsinstitutet & Utbildningsradion (1999) *Möjligheternas trädgård – en trädgård för alla*
- Holbye, Ewa Katarina (2003) Teknik kan göra nytta men aldrig ersätta personal. I *Omvårdnad* 1/2003
- Holmberg, Sören (2000) *Välja parti*
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2002) Institutionsförtroende. I *Det våras för politiken* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 30, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2003a) Fåfångans marknad. I *Fåfångans marknad* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2003b) Förgängligt förtroende. I *Fåfångans marknad* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- ICC, International Chamber of Commerce (1997) *ICC International Code of Advertising Practice (1997 Edition)*
- IFJ, International Federation of Journalists (1986) *IFJ Declaration of the Principles on the Conduct of Journalism*
- Ilmarinen, Juhani (1999) *Aging workers in the European Union – Status and promotion of work ability, employment*. Finnish Institute of Occupational Health, Ministry of Social Affairs and Health and Ministry of Labor.
- Institutet för Framtidsstudier (2000) *Tunga trender i den globala utvecklingen. Idéunderlag för utveckling av MISTRAs framtidsstrategi av Lena Sommestad och Bo Malmberg*. Arbetsrapport nr. 2

- IVA, Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien (1999a) *Scenarier för Teknisk Framsyn – Huvudrapport*. Av E. Anders Eriksson och Maria Stenström, FOA Försvarsanalys
- IVA, Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien (1999b) *Teknisk Baksyn – Om svårigheter att förutse framtiden*. Av Lars Olsson
- Iwarsson, Susanne (1997) *Functional Capacity and Physical Environmental Demand – Explorations of Factors Influencing Activity and Health in the Elderly Population*. Doktorsavhandling Lunds universitet
- Iwarsson, Susanne (1999) ENABLER – en metod för att mäta tillgänglighetsproblem i boendet. I *Svensk rehabilitering* 2 (1) sid. 38–39
- Iwarsson, Susanne & Ståhl, Agneta (2003) Accessibility, usability and universal design – positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. I *Disability and Rehabilitation*, 25, sid. 57–66
- Jansson, Tove (1972) *Sommarboken*
- Johansson, Folke, Nilsson, Lennart & Strömberg, Lars (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier*.
- Jonsson, Hans (1999) Pensioneringsprocessen – ett forskningsprojekt fokuserat på pensioneringen som en aktivitetsförändring. I *Vård* nr 2 1999
- Jonsson, Hans (2000) *Anticipating, Experiencing and Valuing the Transition from Worker to Retiree – A Longitudinal Study of retirement as an Occupational Transition*. Doktorsavhandling vid Karolinska institutet, Stockholm
- Jönsson, Håkan (2001) *Det moderna åldrandet. Pensionärsorganisationernas bilder av äldre 1941–1995*. Doktorsavhandling vid Lunds universitet
- Kammarrätten i Göteborg (1998) *Dom i mål nr 1801–1998*
- Kirk, Henning (1994) *Da alderen blev en diagnose. Konstruktion af kategorin "alderdom" i 1800-tallets lægelitteratur*
- Kommunaktuellt* 36/00 (2000) Nedrustad hemtjänst varken städar eller lagar mat
- Kommunaktuellt* 39/02 (2002) Stick inte huvudet i sanden, Morgan Johansson!
- Landelius, Ann-Charlotte (1996) *Självbestämmande, valfrihet och samtycke inom socialtjänsten*
- Landstingsförbundet (2002a) information på Internet (www.lf.se), slutrapport under publicering

- Landstingsförbundet (2002b) *Den medicinska utvecklingens konsekvenser för sjukvårdens resursbehov. Vårdens resursbehov och utmaningar på längre sikt*
- Landstingsförbundet (2002c) *Svensk hälso- och sjukvård under 1990-talet. Utvecklingstendenser 1992–2000*
- Laslett, Peter (1989) *A Fresh Map of Life. The Emergence of the Third Age*
- Laslett, Peter & Fishkin, James S. (1992) *Justice between Age Groups and Generations*
- LBL, Landelijk Bureau Leeftijdsdiscriminatie (1999) *Images and age*. Utrecht (www.leeftijd.nl)
- Levy, Becca R. & Banaji, Mahrazin R. (2002) Implicit Ageism. I *Ageism, Stereotyping and Prejudice against Older Persons* (ed. Todd D. Nelson)
- Linköpings kommun (2000) *Plan för genomförande av serviceavtal i hemtjänsten*. 2000-02-03. Dnr On 98.0305
- Linköpings kommun (2000) *Rapport om uppföljning av utökad verksamhet med serviceavtal i hemtjänsten*. 2000-11-02. Dnr On 98.0305
- Liss, Per-Erik (2002) *Fördelning, prioritering och ransonering av hälso- och sjukvård – en begreppsanalys*. PrioriteringsCentrum. Rapport 2002:4
- Lo-Johansson, Ivar (1949) *Ålderdom*
- Lov om kommunale og fylkeskommunale eldreråd, Norge (Lov 1991-11-09-76)
- Lovbestemmelse om aeldreråd, Danmark (VEJ nr 59 af 06/03/1998 (Gældende))
- Lund, Karin (2003) *Öppna prioriteringar i kommunernas vård och omsorg?* PrioriteringsCentrum. Rapport 2003:5
- Läkemedelsförmånsnämnden (2002) *Läkemedelsförmånsnämnden – ansvarsområden och arbetsuppgifter*
- Länsrätten i Vänersborg (1998) *Dom i mål nr 4451–97*
- Länsrätten i Örebro län (2000) *Dom i mål nr 966-00*
- Länsstyrelsen i Östergötland (2002) *Vardagssituationer i särskilt boende*. Rapport 2002:1
- MacManus, Susan A. (1996) *Young versus Old. Generational Combat in the 21st Century*
- Malmgren, Lars (2003) *Seniorboende i kooperativ hyresrätt*
- Mazzarella, Merete (2001) *Då svänger sig sommaren kring sin axel. Om konsten att bli gammal*

- Martinsson, Johan (2003) Vad väger missnöje? I *Fåfångans marknad* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Miljöministeriet, Finland (2002) *Reparationsunderstöd för installation av hiss och avlägsnande av rörelsehinder*
- Minois, Georges (1989) *History of Old Age. From Antiquity to the Renaissance*
- Moen, Phyllis (2001) The Gendered Life Course. I *Handbook of Aging and the Social Sciences* (ed. Robert H. Binstock & Linda K. George)
- Moschis, George P. (1996) *Gerontographics – life-stage segmentation for marketing strategy development*
- Mossberg Sand, Ann-Britt (2000) *Ansvar, kärlek och försörjning – om anställda anhängvårdare i Sverige*. Doktorsavhandling vid Göteborgs universitet
- Nakanishi, Noriyuki (1999) ”Ikigai” in older Japanese People. I *Age and Ageing*, vol. 28, sid. 323–324
- Nationellt Råd för Kvinnofrid (2002) *Han var väl inte alltid så snäll*
- Newman, Sally, Ward, Christopher R., Smith, Thomas B. & Wilson, Janet O. (1997) *Intergenerational Programs: Past, Present, and Future*
- Nilsson, Lennart (2002) Flernivådemokrati och välfärdspolitik. I *Det våras för politiken* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 30, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Nilsson, Åsa (2002) Umgänge över generationerna. I *Det våras för politiken* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 30, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Nilsson, Åsa (2003) Jag förändras, alltså finns jag? I *Fåfångans marknad* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- NORDICOM (2001) *Sveriges mediebarometer 2000*. Nordiskt informationscenter för medie- och kommunikationsforskning
- Nordiska Ministerrådet (2000) *Framtidens boformer för äldre. Perspektiver og eksempler fra de nordiska land*
- Nordling, Jonas (2003) Bättre bygga för pigg pensionär än för ungdomar. I *Vår Bostad* februari 2003
- NRK, Norsk Rikskringkasting (2003) *Eldrebolegen*. Information på Internet (www.nrk.no)

- Odén, Birgitta (1985) *De äldre i samhället – förr*. Arbetsrapport 22 från projektet Äldre i samhället – förr, nu och i framtiden
- Odén, Birgitta (1993) Tidsperspektivet. I Odén, Birgitta, Svanborg, Alvar & Tornstam, Lars *Att åldras i Sverige*
- OECD (1998) *Maintaining Prosperity on an Ageing Society*
- OECD (2000) *Reforms for an Ageing Society*
- OECD (2003) *Ageing and Employment Policies, Sweden*
- Olsson, Hans-Erik (2003) Ett fritidsperspektiv på äldre. I *Äldreomsorg* 3/2003
- O’Rand, Angela M. (2001) Stratification and the Life Course: The Forms of Life-Course Capital and Their Interrelationships. I *Handbook of Aging and the Social Sciences* (ed. Robert H. Binstock & Linda K. George)
- Orsholm, Ingrid (2003) Anhörigskapets förankring – tid och rum. I *Anhörigskapets uttrycksformer* (red. Eva Jeppsson Grassman)
- Oscarsson, Henrik (2003) Våra grundläggande värderingar. I *Fåfångans marknad* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- PrioriteringsCentrum (2003a) *Fakta om PrioriteringsCentrum* (se hemsida på Internet: www.e.lio.se/prioriteringscentrum/)
- PrioriteringsCentrum (2003b) *Prioritering i praktiken. Rapport från den andra nationella prioriteringskonferensen i Umeå den 16–17 juni 2003*
- Rasmusson, Ludvig (1996) *Tjusexton – essäer om Sverige i framtiden*
- Ribbhagen, Christina (2003) Partiernas och väljarnas dagordning vid valet 2002. I *Fåfångans marknad* (red. Sören Holmberg & Lennart Weibull). SOM-rapport nr 33, SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Riksförsäkringsverket (2001a) *Arbetsgivarnas attityder till äldre yrkesverksamma*. RFV Analyserar 2001:9
- Riksförsäkringsverket (2001b) *Socialförsäkringsboken 2001. Årets tema: Välfärd på äldre dar*
- Riksförsäkringsverket (2001c) *Vad får oss att arbeta fram till 65?* RFV Analyserar 2001:4
- Riksförsäkringsverket (2002) *Äldres utträde ur arbetskraften*. RFV Analyserar 2002:3
- Riksförsäkringsverket (2003) se information på Internet (www.rfv.se)
- Riksskatteverket (1996) *Riksskatteverkets rekommendationer m.m. om undantag från skatteplikt för omsättning avseende sjukvård*,

- tandvård och social omsorg enligt mervärdesskattelagen*. RSV S 1996:7
- Riksskatteverket (2003) *Handledning för mervärdesskatt 2003*
- Ronström, Owe (1998) *Pigga pensionärer och populärkultur*
- Rosén, Måns & Stenbeck, Magnus (2000) Framtidens sjukdomsmönster. Minskade risker för individen, ökad sjukdomsbörda för samhället. *Läkartidningen* 2000; 97:1275-80
- Räddningsverket (2002) *Olyckor i siffror. En rapport om olycksutvecklingen i Sverige*
- Räddningsverket (2003a) *Vad kostar de äldres fallolyckor samhället?* Slutrapport av Jan Berglöf och Linda Ryen från Nationellt Centrum för erfarenhetsåterföring från Olyckor
- Räddningsverket (2003b) *Äldres skador i Sverige. Äldreskadeatlas med data och trender på nationell, läns-, kommungrupps- och kommunnivå 1987–2001*
- SABO (2002) *Vad efterfrågar de (blivande) äldre själva?*
- SCB (2000) *Äldres levnadsförhållanden 1980–1998*
- SCB (2001a) *Befolkningskriser från 1700-talet till idag*. I *Välfärdsbulletinen* nr. 4 2001
- SCB (2001b) *Lönestatistisk årsbok 2001*
- SCB (2001c) *Utbildning. Personer 16–84 år* (Tabeller på SCB:s hemsida www.scb.se under rubriken Levnadsförhållanden)
- SCB (2002a) *Arbetskraftsprognos 2002. Utvecklingen till år 2020*. Information om utbildning och arbetsmarknad 2002:1
- SCB (2002b) *Befolkningsstatistik för åren 2001–2050*
- SCB (2002c) *Livslängd, hälsa och sysselsättning. Utvecklingen för kohorter födda 1930, 1935, 1940, 1945, 1950 och 1955*. Demografiska rapporter 2002:3
- SCB (2002d) *Rekordåret 2000. Reavinster och reaförluster. Förmögenheter*
- SCB (2003a) *Funktionshindrade 1988–1999*. Levnadsförhållanden, Rapport nr 97
- SCB (2003b) *Länens arbetskraft. Utvecklingen de närmaste decennierna*. Information om utbildning och arbetsmarknad 2003:2
- SCB (2003c) *Nominerade och valda kandidater vid de allmänna valen 2002*. Statistiska Meddelanden ME 12 SM 0301
- SCB (2003d) *Sveriges framtida befolkning. Befolkningsframskrivning för åren 2003–2050*. Demografiska rapporter 2003:4
- SCB (2003e) *Sveriges framtida befolkning 2003–2020. Svensk och utländsk bakgrund*. Demografiska rapporter 2003:5

- SCB (2003f) *Tid för vardagsliv. Kvinnors och män tidsanvändning 1990/91 och 2000/01*. Levnadsförhållanden, Rapport nr. 99
- SCB (2003g) *Valdeltagandet vid valet 2002*. Statistiska Meddelanden ME 13 SM 0301
- SCB (2003h) *Beräkningar av inkomst- och förmögenhetsstatistik utifrån undersökningen om hushållens ekonomi (HEK) och simuleringsmodellen FASIT*. Opublicerat underlag till SENIOR 2005. Beteckning 825 433-6 (135164) hos Statistiska Centralbyrån
- Sekretariatet för framtidsstudier (1987) *Formbar framtid* (Huvudredaktör Cecilia Wadensjö). Utgiven i samverkan med Utbildningsradion
- SeniorLiv AB & SeniorForum AB (2002) *SeniorLiving 2000 – att leva och bo som pensionär på 2000-talet. Slutrapport till Socialdepartementet*
- Seniorsaken Norge (2003) information på Internet (www.seniorsaken.no)
- Socialstyrelsen (1985a) Rättsfall om social hemtjänst – 2. Meddelandeblad nr 8/85
- Socialstyrelsen (1985b) Rättsfall om färdtjänst. *Meddelandeblad nr 30/85*
- Socialstyrelsen (1993) *Rehabilitering inom hälso- och sjukvården – för alla åldrar och diagnoser*. Socialstyrelsen rapport 1993:10
- Socialstyrelsen (1994) *Från råd till granskning. Litteratur kring behovsbedömning i äldre- och handikappomsorg*.
- Socialstyrelsen (1996) *Äldreomsorg under omprövning*. SoS-rapport 1996:23
- Socialstyrelsen (1997a) *Behov, bedömning och beslut i äldreomsorgen. En studie i 27 kommuner kring handläggningsprocessen*. SoS-rapport 1997:8
- Socialstyrelsen (1997b) *Hjälp till vardags – kommunala riktlinjer och rättspraxis inom äldreomsorgen*. Äldreuppdraget 97:2
- Socialstyrelsen (1998a) *Ädelparadoxen. Sjukhemmen före och efter Ädelreformen*. Äldreuppdraget 98:11
- Socialstyrelsen (1998b) *Äldrehushåll under socialbidragsnormen*. Äldreuppdraget 1998:3
- Socialstyrelsen (1998c) *Äldreomsorg utan service – en framgångsrik strategi?* Äldreuppdraget 98:13
- Socialstyrelsen (1999a) *Diagnoser och förskrivning av läkemedel. En nationell kartläggning*

- Socialstyrelsen (1999b) *Läkemedel på sjukhem – en uppföljning av kvaliteten*
- Socialstyrelsen (2000a) *Bo hemma på äldre da'r. Äldreuppdraget 2000:11*
- Socialstyrelsen (2000b) *Hemvårdens brytpunkter. Äldreuppdraget 2000:10*
- Socialstyrelsen (2000c) *Kvaliteten på läkemedelsanvändningen hos äldre. En analys av resultaten från den nationella kartläggningen av äldre i öppenvård. Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:8*
- Socialstyrelsen (2000d) *Pensionärsråd i Sverige och Norden. Äldreuppdraget 2000:6*
- Socialstyrelsen (2000e) *Rehabilitering och hjälpmedel i kommunal äldreomsorg. Två studier om utvecklingsläget.*
- Socialstyrelsen (2000f) *Vårdtyngd i äldreomsorgen. Äldreuppdraget 2000:2*
- Socialstyrelsen (2000g) *Äldreuppdraget. Slutrapport. Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 2000:4*
- Socialstyrelsen (2000h) *Övergång till individbaserad statistik över vård och omsorg om äldre och funktionshindrade*
- Socialstyrelsen (2001a) *Folkhälsorapport 2001*
- Socialstyrelsen (2001b) *Hälso- och sjukvårdsrapport 2001*
- Socialstyrelsen (2001c) *Kompetensförsörjning i vård och omsorg till äldre*
- Socialstyrelsen (2001d) *Rättssäkerheten inom äldreomsorgen*
- Socialstyrelsen (2001e) *Samspråk i vård och omsorg till äldre. Vem får hjälp med vad och med vilken kvalitet?*
- Socialstyrelsen (2001f) *Vad är särskilt i särskilt boende för äldre? En kartläggning*
- Socialstyrelsen (2001g) *Äldre – vård och omsorg år 2000. Socialtjänst 2001:3*
- Socialstyrelsen (2001h) *Äldres rehabiliteringsbehov i hemmiljö*
- Socialstyrelsen (2001i) *Äldres rätt att flytta. Kommunernas tillämpning av 6 h § SoL*
- Socialstyrelsen (2001j) *Övergång till individbaserad statistik över vård och omsorg/stöd och service – Analys av vissa integritets- och sekretessfrågor*
- Socialstyrelsen (2002a) *Anhörig 300 – Slutrapport*
- Socialstyrelsen (2002b) *Avrapportering av Socialstyrelsens projekt om brukarinflytande i vård och omsorg om äldre. Dnr 6161/2001*

- Socialstyrelsen (2002c) *De äldre och besvärsrätten. Överklagade beslut om hemtjänst och särskilt boende*
- Socialstyrelsen (2002d) *Förebyggande hembesök. Erfarenheter från 21 försök med uppsökande verksamhet bland äldre*
- Socialstyrelsen (2002e) *Kommunens stöd till anhörigvårdare – anhörigas erfarenheter och synpunkter*
- Socialstyrelsen (2002f) *Kompetenskrav för personal inom vård och omsorg om äldre. Rapport från ett seminarium*
- Socialstyrelsen (2002g) *Nationell handlingsplan för äldrepolitiken. Slutrapport*
- Socialstyrelsen (2002h) *Vårdens värde. Vad får vi för pengarna i vård och omsorg?*
- Socialstyrelsen (2002i) *Äldre utanför äldreomsorgen*
- Socialstyrelsen (2003a) *Ekonomisk prövning av rätten till äldre- och handikappomsorg*
- Socialstyrelsen (2003b) *Ett år efter Anhörig 300. Uppföljning av kommunernas arbete med utveckling av anhörigstöd år 2002*
- Socialstyrelsen (2003c) *Jämförelsetal för socialtjänsten år 2002*
- Socialstyrelsen (2003d) *Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Rapport till regeringen för år två avseende det treåriga (2001–2003) regeringsuppdraget*
- Socialstyrelsen (2003e) *Prioriteringar i hälso- och sjukvården – en redovisning av Socialstyrelsens arbete med prioriteringar (se Internet: www.sos.se/hs/riktprio/riktprio.htm)*
- Socialstyrelsen (2003f) *Social tillsyn 2002. Resultat av länsstyrelsernas tillsyn. Utgiven tillsammans med länsstyrelserna*
- Socialstyrelsen (2003g) *Terminologi (se Internet: www.sos.se/epc/klassifi/terminologi.htm)*
- Socialstyrelsen (2003h) *Vård och omsorg om äldre. Lägesrapport 2002*
- Socialstyrelsen (2003i) *Äldre som flyttar till service och vård. Uppföljning av situationen i Sundsvall 2002*
- Socialstyrelsen (2003j) *Äldre – vård och omsorg år 2002. Kommunala insatser enligt socialtjänstlagen samt hälso- och sjukvårdslagen. Socialtjänst 2003:3*
- Socialstyrelsen (2003k) *Är det skäligt att bry sig om själen?*
- Solem, Per-Erik (2001) *Fort gammal? – kunskapsstatus om aldring, arbeid og pensjonering. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. NOVA rapport 4/01*
- Statens beredning för medicinsk utvärdering (2003) *Evidensbaserad äldreomsorg. En inventering av det vetenskapliga underlaget*

- Statens folkhälsoinstitut (2000) *Folkhälsa i framtiden. Föredrag av generaldirektör Gunnar Ågren 2000-02-15*
- Statens folkhälsoinstitut (2001) *Mål och metoder för hälsokonsekvensbedömningar*. F-serie 2001:9
- Statens folkhälsoinstitut (2002) *Födelselandets betydelse. En rapport om hälsan hos olika invandrargrupper i Sverige*.
- Statens folkhälsoinstitut (2003a) *Bättre hälsa hos äldre!* (manus under publicering)
- Statens folkhälsoinstitut (2003b) *Förslag till mål och indikatorer inom folkhälsoområdet. Redovisning av regeringsuppdrag att utveckla ett nationellt uppföljnings- och utvärderingssystem för det samlade folkhälsoarbetet*. Dnr 02-0368
- Statens folkhälsoinstitut (2003c) *Kulturen – en viktig bestämningsfaktor för folkhälsan. Dokumentation från en hearing om kultur och hälsa på Medelhavsmuseet i Stockholm den 29 januari 2003*. Rapport nr. 2003:28
- Statens folkhälsoinstitut (2003d) *Satsa på de äldres hälsa. En kunskapssammanställning med goda exempel*
- Statens kulturråd (1999) *Bibliotekens särskilda tjänster – kartläggning och analys av biblioteksservice till äldre och funktionshindrade*. Rapport 1999:2
- Statskontoret (2002a) *Att ta reda på vad folk tycker – En pilotundersökning om medborgarnas syn på offentlig förvaltning*. Rapport 2002:12
- Statskontoret (2002b) *Att ta reda på vad folk tycker. Bilaga A. Resultatbilaga*. Rapport 2002:12A
- Statskontoret (2002c) *Kan man mäta de framtida behoven av resurser för vård och omsorg om de äldre*. Rapport 2002:10
- Ståhl, Agneta (1997) *Äldres och funktionshindrades behov i trafiken*. University of Lund, Department of Traffic Planning and Engineering. Bulletin 148
- Svenska Journalistförbundet & Tidningsutgivarna *Pressetiska regler*. Tillgängliga bl.a. genom Pressombudsmannen och Pressens Opinionsnämnd (www.po-pon.org)
- Svenska Kommunalarbetareförbundet (2001a) *Hemservice för seniorer (80+) i Örebro. Utvärdering och marknadsundersökning*. Av Lars-Erik Karlsson
- Svenska Kommunalarbetareförbundet (2001b) *80+ Seniorervice. Subventionerad hemtjänst för seniorer*. Av Rolf Andersson & Tor Hatlevall

- Svenska Kommunförbundet (1998a) *En samlad lag om vård och omsorg. Ett diskussionsunderlag*
- Svenska Kommunförbundet (1998b) *Liv till åren – om hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser för äldre*. I samarbete med Folkhälsoinstitutet. Skrifter från Svenska Kommunförbundets Äldreberedning nr. 2
- Svenska Kommunförbundet (1999a) *Prisnedsättning av tjänster. Kartläggning och analys*. Skrifter från Svenska Kommunförbundets äldreberedning nr. 4
- Svenska Kommunförbundet (1999b) *Vår framtid. Äldres vård och omsorg inför 2000-talet*. Slutrapport från Svenska Kommunförbundets Äldreberedning
- Svenska Kommunförbundet (2001) *Personalen i fokus 2001 – äldre arbetskraft i kommunerna*
- Svenska Kommunförbundet (2002a) *Aktuellt om äldreomsorgen*.
- Svenska Kommunförbundet (2002b) *Kommunala framtider – en långtidsutredning om behov och resurser till år 2050*
- Svenska Kommunförbundet (2002c) *Äldreomsorgens styrning – den enskildes inflytande och valfrihet ökar* (www.svekom.se)
- Svenska Kommunförbundet & Landstingsförbundet (2002a) *Mjuka värden – hårda resultat. Om samverkan kring hälsosam samhällsplanering*
- Svenska Kommunförbundet & Landstingsförbundet (2002b) *Samtynt och framsynt. Framgångsfaktorer för samverkan*
- Svenska Kommunförbundet & Landstingsförbundet (2002c) *Valet 2002*
- Sveriges Radio (2002) *Hur representativa är politikerna? En undersökning gjord av Sveriges Radio*
- Sveriges Television (2002) *Mångfaldspolicy. Ett modernt mediebolag i det mångkulturella samhället*
- von Sydow, Tullia (1999) *Vilja växa vidare. Inför den tredje åldern*
- Szebehely, Martha (1998) *Hjälp i hemmet i nedskärningstid – hemtjänstens och anhörigas insatser för gamla kvinnor och män. I Åt var och en efter behov* (red. A–M. Sandqvist)
- Söderström, Lars, Björklund, Anders, Edebalk, Per Gunnar & Kruse, Agneta (1999) *Från dagis till servicehus. Valfärdspolitik i livets olika skeden*. Valfärdspolitiska rådets rapport 1999
- Teknologirådet, Danmark (2002) information på Internet (www.tekno.dk)
- Thoraes Olsson, Ojan (1990) *Efter 80. En undersökning om äldre människors sociala omsorgsbehov och deras omsorgssituation*.

- Rapport i socialt arbete nr 48. Socialhögskolan, Stockholms universitet
- Thorsen, Kirsten (1996) *Kjønn, livsløp og alderdomm*. Norsk gerontologisk institutt
- Tolander, Bosse (2003) Åke har befålet i Kristinehamn. I *Veteranposten* nr. 5/2003
- Tornstam, Lars (1998) *Åldrandets socialpsykologi*. Sjätte upplagan
- Torres, Sandra (2002) Att invandra till Sverige på äldre da'r: integrationsmöjligheter för "sent-i-livet" invandrarna. I *Socialvetenskaplig tidskrift* 4/2002
- Torstensson Levander, Marie (2002) Utsatthet för brott och otrygghet bland äldre. I *Nyhetsbrev Brottsofferfonden* 2/2002
- Tréguer, Jean-Paul (1998) *18 Golden Rules to Convince the Seniors. How to profit from the Senior Boom*
- Trydegård, Gun-Britt (2000) *Tradition, change and variation. Past och present trends in public old-age care*. Doktorsavhandling vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet
- Umeå Kommun (2003a) *Kultur för seniorer, kultur och hälsa. En deskriptiv studie*. Se även information på Internet (www.umea.se)
- Umeå kommun (2003b) *Kultur och hälsa i nordisk samverkan*. Information på Internet (www.umea.se)
- UNESCO (2001) *Intergenerational Programmes: Public Policy and Research Implications. An International Perspective*
- Ungdomsstyrelsen (2003) *Ung 2003. Fördjupad analys av den nationella ungdomspolitiken*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:6
- Uppsala kommun (2001) *Bilder av samverkan – mellan Uppsala kommun och frivilligorganisationer*
- Wadbring, Ingela (2003) Om läsares och medarbetares syn på tidningar. 2002 års *Publicistiska bokslut*, del 2. Arbetsrapport nr. 10 från Institutionen för Journalistik och Masskommunikation, Göteborgs universitet
- Walker, Alan (1999) *Attitudes to population ageing in Europe. A comparison of the 1992 and 1999 Eurobarometer surveys* (www.shef.ac.uk/socst/staff/a_walker.htm)
- Walker, Alan (2002) A strategy for active ageing. I *International Security Review*, Vol. 55, 1/2002
- Wallace, Paul (1999) *Agequake. Riding the Demographic Roller-coaster Shaking Business, Finance and Our World*
- Verdens Gang (2002) *Misforstått pampeopprør*. *Wesenlund & Co. høster storm*. Artikel publicerad 2002-09-02

- Westerberg, Bengt (2000) *Har vi råd med äldrevård när 40-talisterna blir gamla?* Pensionsforum
- Westerlund, Yngve (2002) *På (rätt) väg med flexlinjen. Utvärdering av det femte året – 2001.* LogistikCentrum Väst AB
- WHO (2002) *Active Ageing. A Policy Framework*
- WHO Europe (1999) *Hälsa 21 – hälsa för alla på 2000-talet.* Svensk utgåva: Socialdepartementet, Folkhälsoinstitutet, Socialstyrelsen och Nationella Folkhälsokommittén
- Wilhelmsson, Katarina (2003) *Longer Life – Better Life? Studies on Mortality, Morbidity and Quality of Life among Elderly People.* Doktorsavhandling vid Göteborgs universitet
- Wilkinson, Jody A. & Ferraro, Kenneth F. (2002) Thirty Years of Ageism Research. I *Ageism, Stereotyping and Prejudice against Older Persons* (ed. Todd D. Nelson)
- Winqvist, Marianne (1999) *Vuxna barn med hjälpbehövande föräldrar – en livsformsanalys.* Doktorsavhandling vid Sociologiska institutionen, Uppsala universitet
- Ågren, Margareta (1999) *...en dag i taget. En rapport om livet vid 92 års ålder.* Institutet för gerontologi i Jönköping, rapport nr. 75
- Åhlund, Owe (2001) *Åldrande och boende – trygghet, delaktighet och valfrihet i framtidens lokalsamhälle.* Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds universitet
- Äldrecentrum (2000) *Rik och frisk.* Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum. Rapport 2000:4
- Äldrecentrum (2001) *Äldres hälsa och välbefinnande – en utmaning för folkhälsoarbetet.* Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum
- Öberg, Peter & Tornstam, Lars (1999) Body images among men and women of different ages. I *Ageing and Society*, 19, 1999, 629–644
- Öberg, Peter & Tornstam, Lars (2001) Youthfulness and Fitness – Identity Ideals for All Ages. I *Journal of Ageing and Identity*, Vol. 6, No 1, 2001
- Öberg, Peter (2002) Livslopp i förändring. I Andersson, Lars (red.) *Socialgerontologi*
- Önstorp, Bror (2002) Förenklat serviceavtal i stället för biståndsbeslut. I *Äldreomsorg* nr 1/2002

Kommittédirektiv

Parlamentarisk äldreberedning med uppdrag att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken   **Dir. 1998:109**

Beslut vid regeringssammanträde den 22 december 1998.

Sammanfattning av uppdraget

En parlamentarisk beredning tillkallas med uppgift att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken. Beredningens analyser och förslag skall utformas utifrån förhållanden i samhället som berör äldres situation under perioden fr.o.m. år 2005 och de därpå närmast följande åren. Utgångspunkterna för arbetet skall vara

- de förändrade krav som ställs på samhället när såväl antalet som andelen äldre i befolkningen ökar,
- de insatser som samhället kan vidta för att underlätta för de äldre att leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag,
- förutsättningarna för människor i Sverige att åldras i trygghet och med bibehållet oberoende,
- samhällets insatser för att främja att äldre bemöts med respekt,
- möjligheterna för äldre att få tillgång till god vård och omsorg.

Beredningen skall i sitt arbete utgå ifrån ett genderperspektiv, dvs. i tillämpliga delar belysa skillnader mellan mäns och kvinnors förutsättningar och villkor. Vidare skall beredningen beakta det ökande antalet äldre med utländsk bakgrund och de konsekvenser detta kan medföra.

Det är angeläget att beredningen särskilt beaktar behov av åtgärder som innebär att äldres resurser i form av erfarenheter, kompetens och kunskaper i högre utsträckning tas till vara inom olika samhällssektorer.

Frågor som rör service, vård och omsorg är angelägna att belysa. Dessa områden har dock behandlats av ett flertal utredningar under senare år. Beredningen bör därför ge stort utrymme åt att belysa andra frågeställningar av betydelse för äldre personers villkor i samhället.

Beredningens förslag skall bidra till måluppfyllelsen med avseende på de av riksdagen fastställda nationella målen för äldrepolitiken. Om så erfordras skall beredningen föreslå nya mål.

Beredningen skall redovisa resultatet av sitt arbete till regeringen senast den 1 maj 2003.

Inledning

Välfärdspolitikens mål är att ge alla människor förutsättningar att leva ett gott liv. Ett gemensamt ansvar för de äldre är en av grundstenarna i den generella välfärdspolitik. En anpassning av samhället till de äldres behov och förutsättningar minskar i många fall behovet av särskilda lösningar.

Samhällets insatser kan beskrivas utifrån två perspektiv. Det första syftar till att ge de äldre förutsättningar att leva ett självständigt liv med hög livskvalitet och det andra syftar till att ge äldre personer service, vård och omsorg om behov av detta föreligger.

Regeringen överlämnade den 14 april 1998 Nationell handlingsplan för äldrepolitiken (prop. 1997/98:113) till riksdagen. Riksdagen antog i allt väsentligt regeringens förslag den 8 juni 1998 (bet. 1997/98:SoU24, rskr. 1997/98:307).

I propositionen redovisar regeringen sin syn på hur arbetet med att utveckla äldrepolitiken bör bedrivas. Det är bl.a. viktigt att arbetet sker i bred politisk enighet så att politisk stabilitet och förankring av förslag kan åstadkommas.

Riksdagens beslut innebär att nationella mål fastställts för äldrepolitiken. Dessa innebär att äldre skall

- kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag,
- kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende,
- bemötas med respekt,
- ha tillgång till vård och omsorg.

De nationella målen för äldrepolitiken omfattar de flesta samhällsområden. För att uppnå målen krävs insatser inte bara av staten, landstingen och kommunerna, utan även av arbetsmarknadens parter, av föreningsliv, trossamfund, andra sammanslutningar och av enskilda människor.

Avgränsning mot Äldreprojektet

Regeringen beslutade den 18 december 1997 om Äldreprojektet (S97/8951/H) med uppgift att utarbeta och följa upp ett Nationellt handlingsprogram för äldrepolitiken. Äldreprojektet pågår under perioden 1998–2000. Äldreprojektets första uppgift var att utarbeta ett Nationellt handlingsprogram i syfte att fastställa mål för äldrepolitiken och att ange förslag till åtgärder på kort sikt. Detta arbete är nu avslutat. Framöver skall Äldreprojektet svara för den löpande samordningen av handlingsplanens aktiviteter och åtgärder. Arbetet skall ha en bred förankring och ske i nära samarbete och samråd med berörda parter. Det Nationella Äldrerådet, med företrädare för de fem rikstäckande pensionärsorganisationerna, är en av flera referensgrupper till projektet.

Bakgrund

I det följande redogörs kort för några områden som är av betydelse för såväl de äldres situation i samhället som för äldrepolitiken.

Demografi

Åldersstrukturen för Sveriges befolkning har förändrats betydligt under de senaste femtio åren. Såväl antalet som andelen äldre har ökat. År 1950 var cirka 10 % av befolkningen 65 år och äldre och ungefär 1,5 % 80 år och äldre. År 1997 uppgick antalet personer 65 år och äldre till cirka 1,5 miljoner, vilket motsvarar 17,4 % av befolkningen. Antalet personer 80 år och äldre uppgick samma år till cirka 430 000 personer vilket motsvarar ungefär 5 % av befolkningen. Enligt Statistiska Centralbyråns senaste befolkningsprognos kommer antalet personer i gruppen 65 år och äldre att vara relativt konstant de närmaste fem åren för att därefter sakta börja öka. Under 2010-talet väntas ökningen bli betydande. Under de

närmaste tio åren kommer antalet personer som är 80 år och äldre att öka med drygt 15 %. Därefter kommer ökningen att bli betydligt kraftigare. År 2020 kommer Sverige enligt prognosen att ha drygt 2 miljoner invånare över 65 år, vilket utgör drygt 22 % av befolkningen. Vid samma tidpunkt kommer även antalet äldre över 80 år att ha ökat och uppgå till knappt 525 000 personer eller nära 6 % av befolkningen.

Omfattande förändringar av befolkningens åldersstruktur får effekter på de flesta områden inom samhällslivet: familj och sociala relationer, arbetsmarknad och näringsliv, sparande och kapitalbildning, pensioner samt service, vård och omsorg etc. Dessa effekter innebär bl.a. att andra krav kommer att ställas på samhället. Samtidigt är det viktigt att samhället tar till vara den resurs som de äldre utgör.

De äldre utgör ingen homogen grupp. Gruppen 65 år och äldre omfattar drygt två generationer, där varje generation är präglad av sina levnadsvillkor, hur samhället sett ut under olika tidsperioder och med individuella förväntningar på åldrandet. De individuella skillnaderna som finns i alla åldersgrupper är mycket större mellan olika grupper äldre än vad som är fallet i övriga åldersgrupper. Under perioden 2006–2016 kommer en stor grupp av personer födda på 1940-talet att gå i ålderspension. De äldsta ålderspensionärerna kommer vid samma tidpunkt att vara födda på 1910- och 1920-talet.

Ålder är den enskilda faktor som visat sig ha störst betydelse för behovet av omsorg och vård. Förutom ålder så har andra faktorer som civilstånd, om en person är ensamboende eller sammanboende samt hälsa och funktionsförmåga betydelse.

Befolkningsstruktur och befolkningsutveckling varierar mycket mellan olika kommuner i landet.

Demokrati- och inflytandefrågor samt informationsteknologi

Många äldre är aktiva i det politiska livet. I beslutande församlingar är dock pensionärerna underrepresenterade i förhållande till sin andel av befolkningen.

I Bemötandeutredningens slutbetänkande (SOU 1997:170) redovisas behov av att utveckla enskildas och anhörigas ställning inom service, vård och omsorg. Utredningen anför också att samhällets äldreomsorg måste utveckla ett mycket mer individuellt för-

hållningssätt där individen sätts i centrum och de äldre inte behandlas som ett kollektiv.

Ett område som utvecklats mycket kraftigt under de senaste 10–15 åren är informationsteknologin. De äldre har hittills haft begränsade möjligheter att tillgodogöra sig informationsteknologin.

Ekonomiska förhållanden

De äldre har under de senaste åren som grupp betraktat haft en mer gynnsam ekonomisk utveckling än gruppen förvärvsarbetande. Den främsta orsaken till detta är det ökande antalet ATP-pensionärer. Spridningen inom pensionärsgruppen är emellertid betydande och enskilda pensionärer har därför haft en väsentligt sämre utveckling än genomsnittet.

Riksdagen har under våren 1998 beslutat om det framtida pensionsystemet (prop. 1997/98:151, bet. 1997/98:SfU:13, rskr. 1997/98:315) vilket kommer att påverka pensionerna för i första hand personer födda 1938 och senare.

Arbete, fritid och kultur

Under 1900-talet har andelen äldre förvärvsarbetande minskat kraftigt. År 1997 var 12 % av männen och 3 % av kvinnorna i åldersgruppen 65–74 år yrkesverksamma. Samma år förvärvsarbetade 39 % av männen och 28 % av kvinnorna året innan de fyllde 65 år. De allra flesta lämnar alltså arbetslivet i förtid. Det finns flera orsaker till den ökande förtida avgången från arbetslivet. Exempel kan vara påverkan från omgivningen att lämna sin anställning för att yngre skall kunna få arbete eller behålla det arbete de har, brist på arbete, att man tycker att man gjort sitt och vill utnyttja de möjligheter som finns att sluta i förtid eller utslitning genom ett alltför påfrestande arbete.

De flesta äldre är aktiva högt upp i åldrarna och utbildar sig, deltar i föreningslivet och reser. Den äldre befolkningen, framför allt de äldre kvinnorna, bär upp en stor del av kulturlivet.

Hälsa

Den förväntade medellivslängden för en nyfödd flicka var år 1997 81,8 år och för en nyfödd pojke 76,6 år. Till skillnad från tidigare ökar nu männens medellivslängd snabbare än kvinnornas.

En stor majoritet av de äldre har idag god hälsa och många behåller den högt upp i åldrarna. Resultatet av Statistiska Centralbyråns undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) visar att det förväntade antalet levnadsår med svår ohälsa minskat något för både män och kvinnor under de senaste tjugo åren. Dock har det samtidigt skett en minskning av antalet levnadsår med full hälsa. Den ökade medellivslängden under perioden har inneburit fler levnadsår med lätt ohälsa.

Folkhälsorapporten 1997 (Socialstyrelsens rapport 1997:18) visar genomgående på stora skillnader i hälsa mellan olika socioekonomiska grupper. Detta gäller såväl i fråga om olika faktorer avseende ohälsa, som för hälsa, sjuklighet och dödlighet. Dessa skillnader finns från spädbarnsåldern till sena ålderdomen.

Hjärt- och kärlsjukdomar, psykiska sjukdomar och demenssjukdomar är de vanligaste sjukdomarna bland äldre. Syn- och hörselproblem samt inskränkningar i rörligheten blir också vanligare med stigande ålder.

Närstående och sociala relationer

Familjenätverket kring äldre har stärkts under 1900-talet. I början av 1900-talet var relativt sett färre äldre gifta och betydligt fler i befolkningen förblev ogifta. Idag har betydligt fler äldre än tidigare barn och syskon som fortfarande är i livet. Av de nyblivna pensionärerna har 15–20 % minst en av föräldrarna kvar i livet.

Den ökade medellivslängden medför att tre-, fyr- och t.o.m. femgenerationsfamiljer blir allt vanligare. De nya generationerna ålderspensionärer kommer också att delvis få ett annorlunda familjenätverk till följd av de nya familjemönstren med ett ökat antal livspartners.

Infödda svenskar bor vanligen inte så långt från sin uppväxtort. Detsamma gäller de äldre. De flesta äldre bor kvar på den ort där de bodde vid pensioneringen. Äldre flyttar relativt sällan och de flesta flyttningar sker inom kommunen.

Boende och service

Folk- och bostadsräkningen år 1990 visar att de äldres boendeförhållanden inte längre i något väsentligt avseende avviker från befolkningens i stort. Mycket få var trångbodda och endast 3 % saknade dusch eller bad. Det förekommer dock att boendestandarden är bristfällig i andra avseenden t.ex. beträffande tillgängligheten inom bostaden och i närmiljön. Av de äldre bodde en fjärdedel en eller flera trappor upp i sitt hus utan hiss och åtta av tio kunde inte nå sin bostad med rullstol utan hjälp. Faktorer som har stor betydelse för äldres möjligheter att bo kvar i den egna bostaden är t.ex. utformning av badrummet, möjlighet att använda tvättstugan och förekomst av trappsteg för att nå hissen.

Tillgång till bostäder som är bra och "äldrevänliga" vad gäller standard och tillgänglighet är en förutsättning för att kvarboendepincipen skall kunna fungera. Kvarboendepincipen innebär att den äldre skall kunna välja att bo kvar i sin bostad så länge han eller hon vill även vid omfattande behov av vård och omsorg. Den förbättrade bostadsstandarden för äldre är en viktig förklaring till att 92 % av de äldre över 65 år bor i ordinärt boende.

Under 1980- och 1990-talen har tillgången till offentlig och kommersiell service förändrats väsentligt. Lokala affärer har ersatts av stormarknader belägna utanför centrumkärnan, Försäkringskassan har centraliserat sina kontor, bankkontor har lagts ned och delvis ersatts av telefonbanker, antalet postkontor och apotek har minskat osv. Dessa förändringar påverkar inte de äldre så mycket så länge de är rörliga och har tillgång till bil eller allmänna kommunikationer. Om rörelseförmågan eller andra funktioner försämras kan emellertid de äldres möjligheter att ta del av olika typer av service komma att påverkas till följd av dessa förändringar.

Tillgänglighet

För äldre är frågan om tillgänglighet i vid bemärkelse mycket viktig. Det gäller såväl fysisk tillgänglighet till byggnader, lokaler och allmänna kommunikationer, som tillgänglighet till information och dokumentation av olika slag. För de äldre är det också angeläget att deras förutsättningar beaktas när miljöer och verksamheter utformas. Som exempel kan nämnas trafikmiljöer samt ljus- och ljudarrangemang i offentliga och kommersiella miljöer.

Service, vård och omsorg

Undersökningar visar att de flesta äldre vill bo kvar i sitt eget hem så länge som möjligt. Kvarboendepincipen har varit ledstjärnan för samhällets service, vård och omsorg under de senaste decennierna.

Andelen äldre med hemtjänst har minskat under de senaste decennierna, medan de som får hjälp erhåller hjälp i större omfattning. Andelen äldre som bor i särskilda boendeformer har inte förändrats under de senaste åren. Socialstyrelsen m.fl. har dock redovisat att behoven av vård och omsorg ökat hos de boende under 1990-talet i samband med Ädelreformen och omstrukturen av landstingens hälso- och sjukvård.

Personer 65 år och äldre tar i anspråk omkring 40 % av landstingens totala sjukvårdsresurser. Socialstyrelsens patientregister visar att 60 % av alla kvinnors vårddagar på sjukhus avsåg kvinnor över 65 år och 42 % avsåg kvinnor över 75 år. För männen var motsvarande andel 54 respektive 31 %.

I ett delbetänkande, Behov och resurser i vården (SOU 1996:163), från Kommittén om hälso- och sjukvårdens finansiering och organisation (HSU 2000) redovisas analyser och bedömningar av de krav på resurser som framför allt den demografiska utvecklingen i kombination med medicinteknisk utveckling kan komma att ställa på hälso- och sjukvården, inklusive äldreomsorgen, fram till år 2010.

Uppdraget

En parlamentarisk beredning tillkallas med uppgift att skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling av äldrepolitiken. Beredningens analyser och förslag skall utformas utifrån förhållanden i samhället som berör äldres situation under perioden fr.o.m. år 2005 och de därpå närmast följande åren. Utgångspunkterna för arbetet skall vara

- de förändrade krav som ställs på samhället när såväl antalet som andelen äldre i befolkningen ökar,
- de insatser som samhället kan vidta för att underlätta för de äldre att leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag,
- förutsättningarna för människor i Sverige att åldras i trygghet och med bibehållet oberoende,

- samhällets insatser för att främja att äldre bemöts med respekt,
- möjligheterna för äldre att få tillgång till god vård och omsorg.

Beredningen skall i sitt arbete utgå ifrån ett genderperspektiv, dvs. i tillämpliga delar belysa skillnader mellan mäns och kvinnors förutsättningar och villkor. Vidare skall beredningen beakta det ökande antalet äldre med utländsk bakgrund och de konsekvenser detta kan medföra.

Det är angeläget att beredningen särskilt beaktar behov av åtgärder som innebär att äldres resurser i form av erfarenheter, kompetens och kunskaper i högre utsträckning tas till vara inom olika samhällssektorer.

Frågor som rör service, vård och omsorg är angelägna att belysa. Dessa områden har dock behandlats av ett flertal utredningar under senare år. Beredningen bör därför ge stort utrymme åt att belysa andra frågeställningar av betydelse för äldre personers villkor i samhället.

Beredningens förslag skall bidra till måluppfyllelsen med avseende på de av riksdagen fastställda nationella målen för äldrepolitiken. Om så erfordras skall beredningen föreslå nya mål.

Viktiga områden som bör beaktas i beredningens arbete är bl.a.

- äldres inflytande och delaktighet i beslutsprocesser,
- tillgänglighet i samhället för äldre med funktionshinder,
- utveckling av IT-hjälpmiddel för äldre i hemmiljö samt inom vård och omsorg,
- kvalitet inom vård och omsorg,
- anhörigas roll i vård och omsorg,
- sociala kontakter och umgänge över generationsgränser,
- äldres delaktighet i arbetslivet och möjlighet att fortsätta ett aktivt yrkesliv efter uppnådd pensionsålder,
- äldres möjligheter att delta i eller ta del av kulturlivet.

Äldreberedningens arbete bör bedrivas på ett sådant sätt att det ger influenser till en bredare diskussion i hela samhället om äldrepolitikens roll, möjligheter och begränsningar. FN:s äldreår 1999, som har huvudtemat "Ett samhälle för alla åldrar", innebär ytterligare en möjlighet att uppmärksamma äldre frågor i ett brett perspektiv, såväl nationellt som internationellt. Beredningen kan bidra med såväl kunskap och information om äldre och äldres lev-

nadsvillkor som ta till vara kunskap och erfarenheter som erhålls under FN:s äldreår.

Äldreprojektet, som tillsatts av regeringen, (protokoll nr 59 vid regeringssammanträdet den 18 december 1997, S97/8951/H) har i uppdrag att initiera, samordna och följa aktiviteter i samband med Sveriges deltagande i FN:s äldreår.

Arbetsformer

Beredningen skall under arbetets gång ha löpande kontakter med Äldreprojektet. Samråd skall också ske med Socialtjänstutredningen (S1997:16), Boende- och avgiftsutredningen (S1997:18), Delegationen för uppföljning av riktlinjer för prioriteringar inom hälso- och sjukvården (S1997:20), Utredningen om vård i livets slutskede (S1997:23) samt andra kommittéer, vars uppdrag berör äldrepolitiken.

Beredningens arbete skall bedrivas utåtriktat och i nära kontakt med myndigheter, kommuner, landsting, pensionärsorganisationer, anhörigorganisationer samt övriga intressenter. Beredningen bör pröva och förankra sina analyser och förslag vid seminarier, offentliga utfrågningar och liknande.

Beredningen bör i sitt arbete ta till vara material som under senare år tagits fram av statliga utredningar, myndigheter, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet och andra intressenter.

Det står beredningen fritt att knyta till sig referensgrupper.

Redovisning av uppdraget

Beredningen får avge delbetänkanden eller på annat sätt ta initiativ för att föra frågor vidare under tiden äldreberedningens arbete pågår.

Beredningen skall redovisa resultatet av sitt arbete till regeringen senast den 1 maj 2003.

För beredningens arbete gäller regeringens direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare om redovisning av regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), om prövning av offentliga åtaganden (dir. 1994:23), om redovisning av jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir. 1994:124) och om redovisning av konsekvenser

för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet (dir. 1996:49).

Förslagen skall vara kostnadsneutrala såväl för den statliga sektorn som för den samlade offentliga sektorn.

Om beredningens förslag innebär behov av författningsreglering eller författningsändringar skall förslag till sådana redovisas.

(Socialdepartementet)

Sammansättning av SENIOR 2005

Ordförande

Claes-Bertil Ytterberg, biskop, fr.o.m. 1998-12-22

Ledamöter

Förordnade fr.o.m. 1999-02-11 om inte annat anges:

Margareta Arvidson (m), f.d. kommunalråd

Barbro Beck-Friis (kd), professor, t.o.m. 2001-09-30

Sven Brus (kd), riksdagsledamot, fr.o.m. 2000-07-01

Ulla Bäckström (kd), leg.läkare, geriatriker, fr.o.m. 2001-10-01

Jerzy Einhorn (kd), professor, t.o.m. 2000-04-30

Åke Eriksson (m), f.d. ordförande i Moderata Samlingspartiets

Seniorer

Catharina Hagen (m), riksdagsledamot, t.o.m. 2001-11-30

Cristina Husmark Pehrsson (m), riksdagsledamot

Olof Johansson (mp), universitetsadjunkt/doktorand

Hans Karlsson (s), riksdagsledamot, t.o.m. 2000-09-30

Lennart Klockare (s), riksdagsledamot

Roland Larsson (c), f.d. riksdagsledamot

Harald Nordlund (fp), f.d. riksdagsledamot

Eva Olofsson (v), kommunalråd, fr.o.m. 2001-06-15

Lena Olsson (v), riksdagsledamot, t.o.m. 2001-06-14

Catherine Persson (s), riksdagsledamot

Margareta Pettersson (v), f.d. politisk sekreterare

Marina Pettersson (s), riksdagsledamot

Marietta de Pourbaix-Lundin (m), riksdagsledamot,

fr.o.m. 2001-12-01

Tullia von Sydow (s), f.d. riksdagsledamot

Siw Wittgren-Ahl (s), riksdagsledamot

Conny Öhman (s), riksdagsledamot, fr.o.m. 2000-10-01

Sakkunniga

Förordnade fr.o.m. 1999-05-20 om inte annat sägs:

Gert Alaby, utredare, fr.o.m. 1999-08-01 (Socialstyrelsen)

Stig Alkebratt, förbundsledamot (Riksförbundet Pensionärs-
Gemenskap, RPG)

Helena Axestam, departementssekreterare, t.o.m. 2001-11-30
(Socialdepartementet)

Carina Cronstioe, departementssekreterare (Näringsdepartementet)

Anna-Stina Elfving, utredare (TCO)

Eric de Groat, departementssekreterare, t.o.m. 2000-08-20
(Kulturdepartementet)

Inger Hestvik, förbundsledamot (Pensionärernas Riksorganisation,
PRO)

Lennarth Johansson, avdelningsdirektör, t.o.m. 1999-07-31
(Socialstyrelsen)

Tore Lidbom, ombudsman (LO)

Margareta Liljeqvist, utredare, t.o.m. 2000-06-30
(Landstingsförbundet)

Irene Lindström, sekreterare, fr.o.m. 2001-12-01 (Svenska
Kommunförbundet)

Inger Lundkvist, utredare, fr.o.m. 2000-07-01
(Landstingsförbundet)

Catharina Morthenson Ekelöf, departementssekreterare,
fr.o.m. 2001-12-01 (Socialdepartementet)

Harald Mårtensson, ombudsman (SACO)

Robert Nilsson, departementssekreterare, fr.o.m. 2000-08-21
(Kulturdepartementet)

Helene Rånlund, departementssekreterare, t.o.m. 1999-07-31
(Finansdepartementet)

Gunilla Sahlin, expert, fr.o.m. 1999-10-18 (Svenskt Näringsliv)

Ulla Åhs, sektionschef, t.o.m. 2001-11-30 (Svenska Kommun-
förbundet)

Sekretariat

Pär Alexandersson, sekreterare fr.o.m. 1999-08-01,
huvudsekreterare, fr.o.m. 2000-10-24

Helena Axestam, sekreterare, fr.o.m. 2001-12-01

Per Svante Landelius, sekreterare, fr.o.m. 1999-05-17

Marita Minell, huvudsekreterare, fr.o.m. 1999-03-15,
t.o.m. 2000-10-23

Björn Sundström, sekreterare, fr.o.m. 2000-06-01,
t.o.m. 2003-04-30

Lena Thornberg, kanslisekreterare, fr.o.m. 1999-06-01

Sekretariatet har under år 2003 biträtts av f.d. chefsjuristen Gunnar Fahlberg i juridiska frågor.